

הקדמה

ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול, שהוא נתינת התורה כפירוש רש"י ז"ל, אשר עשה משה לעיני כל ישראל, ר"ל שעשה משה בכתב, כדי שעניי העדה, המה העמלים בתורה, יעינו בה תמיד וידרשו בה עפ"י המדות שנמסרו להם, הוא ממש כמו בבראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, שבראם ומסרם להאדם "לעשות" לשכללם ולהשביחם מדור לדור, כן התורה אשר שם משה לפני בני, נמסרה להם להשביחם ולשכללם תמיד. ואעפ"י שהתורה חתומה נתנה, ועליה אין להוסיף וממנה אין לגרוע, ואמרו חז"ל ואלה מצות כתיב שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, כל זה אינו אלא שלא להוסיף או לגרוע אבל לפרשה ולדרשה, נותן רשות לכל בי"ד הסמוך. וגם בזה הוא דומה דבריה דגם שם אין בכח האדם לברוא יש מאין, רק למזג ולהתיך כחות ויסודות נפרדים ע"י המצאת הקישור הפנימי והנעלם שביניהם. הרי התורה והבריאה שווין בזה ואין חילוק רק במה שהבריאה נמסרה לכל באי עולם, ותורה"ק לעם הנבחר לבני ישראל, לנו היא, לחבבה ולשכללה, להגות בה במסירת הנפש, כדי להשיג את המאור שבה, שתגלה לנו אורות חדשות הנותנות תוכן לחיינו הרוחניים.

וז"ל הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות ממרים "בי"ד הגדול שדרשו באחת מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך, ודנו דין, ועמד אחריהם בי"ד אחר לסתור אותו, הרי זה סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו, שנאמר אל השופט אשר יהי בימים ההם, אינך חייב ללכת אלא אחר בי"ד שבימך" עכ"ל. ומה ששינו בעדיות דצריך בי"ד גדול בחכמה ובמנין כדי לסתור דברי הבי"ד הקדום בזמן, כתב הרמב"ם ז"ל שם בהלכ' ב', דזה דוקא בגזרה ותקנה, אבל לא בפירוש התורה. והקשה שם בכ"מ לפי דעת הרמב"ם, איך פריך הש"ס אמימרא דאמורא, ממשנה או ברייתא, עד שהוצרך לתרץ אלא דאמרי כהאי תנא, ואם לאו מסיק בתיובתא, ולמה לא נאמר דמצי פליג, כיון דרשות נתונה לדורות האחרונים לחלוק על הראשונים, וכתב על זה ז"ל: "ואפשר לאמר דמיום חתימת המשנה קיימו וקבלו שדורות האחרונים לא יחלקו על הראשונים, וכן עשו בחתימת התלמוד, שמיום שנחתם לא ניתן רשות לשום אדם לחלוק עליו" עכ"ל. והנה יש להעיר ע"ז, דאם כן הוא כאשר כתב הכ"מ, איך לא הוזכר ענין גדול ונורא כזה, בכל הש"ס בבלי וירושלמי, דבר שהוא היסוד ההוראה שקבלו על עצמם שלא לחלוק על המשנה, ואח"כ קבלו כן על הגמרא, ולכל זה אין זכר ושרש לכאורה.

ומה שנראה לפע"ד בענין הרס והנשא הלוה, הוא עפ"י מה דאיתא בגיטין דף ס' ע"ב, דתנא דבר"י מנין לדברים שבע"פ אי אתה רשאי לאמרם בכתב שנאמר כתב לך את הדברים האלה, אהל אתה כותב ואי אתה כותב הלכות וכן לעיל מני' דרש ריב"ן, כתיב כתוב לך את הדברים האלה, וכתוב כי על פי הדברי האלה, הא כיצד, דברים

יצר האור ובורא החשך, יתברך וישתבח מן העולם ועד העולם, כי את זה לעומת זה עשה אלקים, כדי שיתגדר בו האדם, להבדיל ולהפריד בין האור והחשך, בין האמת והשקר. כי זה כל האדם כל זמן שהוא חי על האדמה, לרדוף ולדרוש אחר הנסתר והנעלם והרחוק והסתום ממנו. והשתוקקתו זאת היא תכליתו ותכלית ועיקר חיותו. כן הוא באדם בעל תאוות גשמיות וכן הוא באדם המתאווה למלאות נפשו במושכלות וחיי רוח. כי מי שהשיג תאוותיו ואין לו השתוקקות יותר, חיי אינס חיים, וימיו ימים שאין בהם חפץ. כי עיקר החיות המחיה את כל הנברא, הוא התשוקה העצומה למה שמונח חוצה לו וקשה להשיגו, ואין אדם מת וחצי תאוותו בידו. וע"ז אמר החכם מכל אדם, שלוש הנה לא תשבענה וכו' ארץ לא שבעה מים (משלי ל' ט"ז) וגם אמר (קהלת ו' ז') וגם הנפש לא תמלא, ור"ל הן בארציות והן במשכלות, א"א להשיג מלואה כל זמן שהאדם חי על האדמה. ואולי לזה כוונת חז"ל במדרש שדרשו על המקרא, וירא אלקים את האור כי טוב ויבדל, שגנוז לצדיקים לעתיד לבא, ר"ל שלעולם יהי האור האמיתי גנוז מעיני הצדיקים, ויחקרו וידרשו להשיגו. ובזה ימצאו תענוג חיותם וכל זכות קיומם, להתעלות מנומך לגבוה ולשאוף בכוסף נפש להשגה גבוה מעל גבוה בעולם העשי' "אשר ברא אלקים לעשות".

ועיין בראב"ע ז"ל שפירוש האי "לעשות" השרשים בכל המינים שנתן להם כח לעשות כדמותם. ורש"י ורמב"ן ז"ל מאנו בפירוש זה, מסתמא משום דהכח להוליד, לא מקרי לעשות אלא לפרות ולרבות, ועשי' שייך רק על דבר חדש מיסודות ישנות. (עיין רמב"ן על הקרא נעשה אדם) ולכן נדחקו בפירוש האי לעשות. ולי העני נראה לקיים פירוש הראב"ע, אבל לא קאי על התולדה הטבעית שמוליד בדומה לו, אלא קאי על האדם, ופירושו שממה שברא אלקים, יעשה האדם בשכלו חדשות להוציא הכחות הצפונות בבריאה לפעולת ידים. וכאשר פירוש העקרים דור לדור ישבח מעשיך, שהאדם משביח את מעשה ה' ע"י המצאות חדשות, נפלאות שלא שערם הקודמים לו, ועל פעולה זו שפיר שייך לאמר לעשות. ומאוד יומתק לנעוץ בזה סוף התורה בתחלתה. כי כמו שהוא בחכמת הטבע, שהאדם בשכלו ותבונתו ממציא חדשות מן היסודות הישנות, כן הוא בחכמת תורתנו הקדושה. כי אם שמוע בישן תשמע בחדש אמרו חז"ל, וכונתם שמן התורה הישנה המצוי' בדינו, המתנגע בה וממית עצמה עליה, יוכל להוציא חדש שלא היה עוד לעולמים, ובבחינה זו אמרו ז"ל שהקב"ה הראה למשה כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, כי בכח היה מונח בתורה כל מה שהיה עתיד להתחדש בכל דור ודור. כי האדם לעמל יולד ולראות טוב ולשמוח בעמלו, זה במה שמחדש וממציא דבר בצרכי בני"א הגשמיים, וזה במה שמוציא יקר מזולל, או מבאר כל חמירא ומגלה מצפוני התורה, רזי אלקים חיים. וזה נרמז בדברי תורה"ק,

הקדמה

ושבכתב אי אתה רשאי לאמרם על פה, ודברים שעל פה אי אתה רשאי לאמרם בכתב. עיין ברש"י ז"ל. וז"ל: "דברים שאמרתי לך בכתב אי אתה רשאי למסרן לישראל על פה" ע"כ וראיתי בת"ת שנתקשה בדברי רש"י ז"ל, למה זה דוקא למוסרם לישראל, והלא האיסור הוא לכל אחד לעצמו, ולדעתי נראה דכמו בסיפא, בדברים שעל פה אי אתה רשאי לכתבן, הוא דוקא למסרם לישראל ללמוד מהם, אבל לרשום לעצמו כדי שלא ישכח שרי, וכאשר כתב הרמב"ם ז"ל בהקדמתו ביד החזקה וז"ל שם: "ומימות משה רבינו ועד רבינו הקדוש, לא חברו חיבור שמלמדין אותו ברבים בתושבע"פ, אלא בכל דור ודור ראש ב"ד או נביא שהי' באותו הדור, כותב לעצמו זכרון השמועות ששמע מרבותיו, והוא מלמד ע"פ ברבים וכו'" ע"כ, הרי דלעצמו היה רשאי לכתוב, כמו כן סובר רש"י ז"ל איפכא ג"כ, דרך ללמד ע"פ אסור בדברים שבכתב, אבל ללמד לעצמו רשאי, ומה שאינו רשאי לכתוב שלא מן הכתב, היינו משום דכל כתיבה הוה כמלמד לאחרים כמובן, והנה הטעם שלא ללמד לאחרים ע"פ דברים שבכתב נגלה לעין כל, כדי שלא יפול חלילה איזה שינוי בלשונו. אבל הטעם שלא לכתוב תושבע"פ ללמד לאחרים נאמרו בזה סברות רבות.

ובאמת חז"ל כבר ישבו על מדוכה זו, דלמה נחלקה התורה לשנים, בכתב ובע"פ ולמה לא נתנה כלה בכתב. והוא בגמ' עירובין דף כ"א ע"ב, א"ל ר"ח להאי מדרבנן דהוה קאי מסדר אגדתא קמי', מי שמייעא לך "חדשים גם ישנים" מהו. א"ל אלו מצות קלות ואלו מצות חמורות. א"ל וכי תורה פעמים פעמים נתנה, אלא הללו מדברי תורה, והללו מדברי סופרים. דרש רבא מה דכתיב, ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה אין קץ, בני הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה, שדברי תורה יש בהם עשה ול"ת, ודברי סופרים כל העובר על דברי סופרים חייב מיתה. שמה תאמר אם יש בהם ממש, מפני מה לא נכתבו, אמר קרא עשות ספרים הרבה אין קץ, עכ"ל הגמרא. והנה רש"י ז"ל מפרש "דברי סופרים" חדשים שנתחדשו בכל דור ודור לגדור גדר וסייג. אבל תכ"ד חזר מפירוש זה, דבד"ה ויותר מהמה פירוש, לעיל מני' כתיב דברי חכמים כדרבנות, אלו דברי תורה שנמסרו למשה ע"פ, שנחלקו בהם חכמי ישראל לאחר שנתמעט הלב ושכחו, כדכתיב בסיפא דקרא נתנו מרועה אחד זה משה, וכתיב בתרי' יותר מהמה בני הזהר ממה שניתן בסיני בכתב שהיא עיקר, בני הזהר באלו שבע"פ, שגם הם עיקר, אלא לכך לא נכתבו שאין קץ לעשות ספרים הרבה בכל אלה ע"כ. ואח"כ בד"ה עשה ול"ת חזר ומפרש אבל דברי סופרים חייבים מיתה על כלם, כדכתיב ופורץ גדר ישכנו נחש עכ"ל. והאי קרא ודאי על הגזירות והתקנות נאמר ולא על תושבע"פ והוא פלא. ובפי' רבינו חננאל הנדפס בגליון הש"ס ווילנא ציין לברכות י"א ע"א, דאמרו לו לר' טרפון כדי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה הרי דלא קאי על גזירות ותקנות רק על תושבע"פ, אשר מזה דיבר כאן דר"ט חשש להחמיר ולעשות כב"ש שדרשו בשכבך שצריך לשכוב, ולא סמך אב"ה שדרשו שעל זמן שכבה קאי. והדבר מוכח מתוך הסוגי' כולה כאן דעל תושבע"פ הדברים נאמרים, דמתחלה דריש לעיל מני' חדשים גם ישנים, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, רבש"ע הרבה גזירות גזרתי על עצמי יותר ממה שגזרת עלי, וקיימתי, וע"ז מביא אח"כ הא דא"ל ר"ח להאי מרבנן שדרש חדשים על מצות קלות שהמה דברי סופרים, ודברי סופרים - כתב הרמב"ם - נקרא כל מה שדרשו ע"פ המדות כי על שם זה נקרא סופרים כאמרם בחגיגה ט"ו ע"ב איה שוקל איה סופר, שוקל ששוקל קלות

אבל דע, דהנה החילוק הגדול והנגלה לעין כל שבין תורה שבכתב לתורה שבע"פ הוא כי תורה שבכתב נמסרה למשה מלה במלה, מבראשית עד לעיני כל ישראל, ותושבע"פ נמסר לו הענין, ולא המלות, וע"ז אמרו ז"ל כל הנביאים נתנבאו בכה אמר ה' הוסיף עליהם משה שנתנבא בכה ובזה הדבר, ר"ל הנביאים לא קבלו המלות למסרן לישראל אלא הענין, והם מסרו את הענין כפי הבנתם בלשון עצמם, וזה "כה אמר ה'", אבל משה התנבא בכה ובזה הדבר, דהיינו תורה שבכתב "בזה הדבר" ותושבע"פ "בכה אמר ה'", תורה שבכתב מלה במלה כאשר קבלה, ותושבע"פ הענין בלשון עצמו, והיינו דאמרי חז"ל אין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד ר"ל אותה נבואה עצמה, כל אחד ואחד אמרה בסגנונו ובלשונו המיוחדת לו, ואפילו אם נקבל דברי המלבים בהקדמתו לספר ירמיה, שכל דברי הנביאים ע"ה דברי ה' המה, שהושמו בפייה מלה במלה, ושנוי הסגנון רצון ה' היה, אבל בתושבע"פ פשיטא שאין לאמר כי ה' מלות מסר למשה, כי המלות א"א למסור רק בכתב, וכאשר עיינו רואות באמת, דהללמ"ס לא נמסר לן רק הענינים, ומשה רבינו מסר לן מה שהבין מקבלת סיני, והנה כל ענין הנמסר על פה, בטבעו מונח שישונה בהבנתו מאיש לאיש, דכל אחד מכניס בו מעט מהשגתו והבנתו הפרטית, ועיין רש"י כתובות נ"ז ע"א ד"ה הא קמ"ל וז"ל: "איכא למימר אלו ואלו דברי

סתירה גלוי' בין החיים ובין התורה, וזה הוא מה שתיירץ הש"ס על הקושי' אם יש ממש בתושבע"פ למה לא נכתבו, ותי' משום עשות ספרים הרבה אין קץ, ר"ל דהיה מוכרח לכתוב לכל זמן וזמן פי' חדש משונה מכפי שהי' לפניו, כפי צורך המקום והזמן, דמה"ט נמי קרי לתושבע"פ חדשים, כי תושבע"פ אינה אמת החלטית אלא הסכמי, דרך מה שהסכימו עליו חכמי אותו הדור הוא האמת, אבל כשסותרים מה שהיה אמת עד היום, נעשה פירושם החדש אמת, כי כן נצטוונו מאתו ית' שלא נסור מן הדבר אשר יגידו לך חכמי אותו הדור ואפילו יעקרו מה שהי' מוסכם עד עתה, וזה ג"כ הכונה במה שאמרו אלו ואלו דברי אלקים חיים וכפרש"י שהבאתי. ומכנה כאן אותו ית' אלקים חיים, וידוע מה שאמרו המקובלים "אלקים" בגמטרי' טבע, והוא כמו חיי עולם שבברכת התורה ודו"ק.

והן הן דברי הרמב"ם שהעתקתי למעלה, דס"ל דכל ב"ד בדורו אף שאינו גדול מן הקדום אלא קטן ממנו, יוכל לחלק ולפרש ולדרוש הכתובים כפי הבנתם ועפ"י הכללים המוסכמים בין החכמים, שנמרו לממ"ס, כי על הלמ"ס כתב הרמב"ם דלא מצינו חולק ואפי' ב"ד של יהושע הוה מצי לחלוק על ב"ד של משה רבינו בפירוש התורה והדרשות. אמנם זאת כתב הרמב"ם מעיקר הדין, עפ"י מה שאמרה תורה אל השופט אשר יהי' בימים ההם, כדרכו של הרמב"ם ז"ל, והיא באמת הלכתא למשיחא, שאם במהרה יבנה ביהמ"ק וישבו בניו לגבולם ותוחזר עטרה ליושנה, להיות תושבע"פ רק ע"פ ויהי' אסור בכתב. כי זאת שימסר פירוש התורה לחכמי דור ודור מבלי שיצרכו להשגיח על פירושי בתי דינים הקודמים תלוי בזה, שתושבע"פ לא נכתבה ולא נעשה לה קיום בעט ברזל, אבל מעת אשר רבינו הקדוש וחכמי דורו עקרו את האיסור דדברים שע"פ אסור לכתבם, פשיטא שאסור לן לחלוק על מה שקבעו דורות שלפנינו בכתב למען יעמדו ימים רבים, כי זאת היתה כונת היתר הכתיבה לחסום את הדרך בעד הדורות הבאים לחלוק על הראשונים שקודמים. ורק בזה נבין הרעש הגדול שהי' בהיתר כתיבה זו, עד שאמרו ז"ל בתמורה י"ד ע"ב, דכל הכותב הלכות כשורף את התורה, ואמרו על היתר הכתיבה מוטב שתעקר תורה ואל תשכח תורה מישראל, - הן אמת שעקרו כאן ציווי התורה בקו"ע, אשר לפי הכלל שבידינו אין כח ביד החכמים רק להוראת שעה ולא לדורות, אבל מצינו עוד כעין עקירת דבר מן התורה בקו"ע, למשל גבי עד אחד באשה שכתבו התוס' ריש פרק האשה רבה, דמשום שיש קצת טעם בדבר משום דייקי ומינסבי אין זה כעוקר דבר מן התורה, וכן בגט שבטל שלא בפני השליח, סמכו על אפקעינהו רבנן לקידושין מני', ועקרו כמו כן שמיטת כספים ע"י פרוזבול, וכאן לא מצאו עילה להיתר כתיבת תושבע"פ, רק מכח הקרא שבקבלה, דעת לעשות לה' הפרו תורתך, והורו דאית ב' הפרת תורה, ולא עוד אלא דבאמת הא גופא דאין לכתוב תושבע"פ אינו אלא תושבע"פ, מדרשה דע"פ הדברים האלה כרתי אתך ברית (ויעיין במהרש"א בח"א גיטין ס' ע"א שהקשה דלכאור' מקרא דע"פ הדברים אינו מוכח רק דאיכא גם תושבע"פ, אבל לא דאסור לכתבה. וגם" כי ע"פ הדברים האלה" הוא נתינת טעם על כתוב לך הדברים האלה עיי"ש אך נדחק. ואני פרשתי הדברים ע"פ מה שהבאתי לעיל בשם הרמב"ם ז"ל דקודם שחסר רבנו הקדוש המשנה הי' כאו"א כותב הדברים לעצמו ליזכרון, אבל ברבים לא למד אלא על פה, וא"כ הכי פירושו דהאי קרא, כתוב לך הדברים שקאי ג"כ על תושבע"פ, ורק לך לבדך כתוב אותם שלא תשכחם, כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית, ולכן אסור לכתבם לרבים ללמוד מהן) ועכ"פ קשה טובא דסכ"ס אינו אלא דרשה בעלמא,

אלקים חיים הם, דזמנין דשייך האי טעמא, וזמנין דשייך האי טעמא, שהטעם מתהפך לפי שינוי הדברים בשינוי מועט" עכ"ל. ומה"ט פסלו עד מפי עד, דכיון דהשומע לא ישמור המלות רק הענין, וימסור לשלישי כפי הבנתו, ובקל ישונה העדות, וממילא עשרה ששמעו דבר אחד, או ראו ענין אחד בכתב, כאו"א מבין אותו בסגנון שלו כפי שכלו ודעתו, כי אין דעות בנ"א שווין.

ומעתה מי שאינו רוצה לעקם האמת, יגיע להחלטה, שמה שנמסר פירוש התורה ע"פ ונאסר לכתבה, הוא כדי שלא לעשותה קיום לדור דורות ושלא לקשור ידי חכמי דור ודור לפרש הכתובים כפי הבנתם, כי רק על אופן זה נבין נצחיות התורה, כי שינוי הדורות ודעותיהם, מצבם ומעמדם הגשמי והמוסרי דרושות שינוי דיניהם תקנות ותיקונים. וראיתי בספר הכתב והקבלה, שטרח ג"כ למצוא טעם למה נמסרו רובי דיני התורה ע"פ, ולא עוד אלא שקשה לו יותר, כי הרבה פרשיות שבתורה נשתנו מכל וכל ע"י התושבע"פ, שהוציאם מפשטותם, ולמה לא כתבה לשון מבוררת שלא תהינה בה הבנות מתחלפות, וכתב דלדעתו הוא כדי לנסות את האדם אם יקבל פירוש האמיתי של חז"ל, עיי"ש מה שהאריך, ובאמת אינו כדאי להשיב על דברים בטלים כאלו ויפה היתה שתיקתו מדיבורו, וכל ההתחכמות בזה, אינו אלא להוסיף תימא על תימא, אבל האמת הוא, שהיא חכמה נפלאה מחכמת התורה, שמסרה לחכמי כל דור ודור פירוש התורה, כדי שתהיה התורה חיה עם האומה ומתפתחת עמה, והיא היא נצחיותה, ובזה מתפרש בטוב טעם נוסח ברכת התורה שלאחריה "אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו" ויעיין בטור או"ח ס' קל"ח ושו"ע שם, דמפרש "תורת אמת" היא תורה שבכתב "וחיי עולם" היא תושבע"פ, ועפ"י האמור מובן היטב, כי תורה שבכתב נקראת אמת ואמת המוחלטת שאין תוספת וגרעון תופסת בה, כי לכן היא כתובה, וס"ת שחסר אות או ייתר אות אחת פסולה, אבל פירושה שהיא תושבע"פ אינה נקראת אמת מוחלטת, רק אמת הסכמית התלוי' בהבנת השופט שבימך, אבל מהאי טעמא גופא, נקראת חיי עולם הנוטעים בתוכנו, כי בה יבא רוח החי של כל דור ודור לפעולת אדם, אשר על שם זה נקראת חיי עולם, וכדי ליתן חיזוק (אויטאריטעט) לחכמי התורה שבכל דור ודור, ושלא תתפרד האומה לכתות שונות, ציוות התורה פרשת זקן ממרה, וז"ל החינוך מצוה תצ"ו "אז"ל לא תסור וכו' ימין ושמאל כלומר, אפילו יהיו הם טועים בדבר אחד מן הדברים, אין ראוי לך לחלוק עליהם, אבל נעשה כטעותם, וטוב לסבול טעות אחת ויהי' הכל מסורים תחת דעתם הטוב תמיד, ולא שיעשה כאו"א כפי דעתו, שבזה יהי' חורבן הדת וחילוק לב העם והפסד האומה לגמרי וכו'" עכ"ל, וכעין זה כתב הרמב"ן עה"ת שם וז"ל "אפילו תחשוב בלבבך שהם טועים והדבר פשוט בעיניך כימין לשמאל, תעשה כמצותם, ואל תאמר איך אוכל החלב הגמור הזה, או איך אהרוג האיש הנקי הזה, אלא תאמר כך צוה אותי האדון המצוה את המצות וכו', ועל משמעות דעתם נתן לי התורה אפילו יטעו" עכ"ל, ובמדרש שמואל על פרקי אבות בפ"א ד"ה "ועשו סיג לתורה" באה"ד ז"ל "ולכן אמר שזאת התורה מסרה ליהושע, לעשות בה כמה שירצה כשיאמר על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין **כפי הזמן והמקום**, בכל אלו הוא שלו, לעשות בה מה שירצה, וכן מסרה לזקנים וכו' **וזה אחת מהסיבות, למה לא נכתבה תושבע"פ אבל נתנה לב"ד הגדול לעשות כמו שירצה**" עכ"ל, הרי לך מבואר כמש"כ דאע"פ שנמסר למשה מסיני תושבע"פ, כיון דלא נמסרו המלות אלא הענין, ולא נתנו לכתוב, זאת מורה שרצון המצוה ית' היה, שלא לעשות קיום לדורות לפירוש התורה, למען לא יבא

הקדמה

ולפי דעת הרמב"ם, הלא יש כח ביד ביד"ד לחלוק על דרשה זו ג"כ, כמו על שאר דרשות, ולמה הרעישו כ"כ על היתר כתיבה. - אבל הדבר מובן ע"פ מה שכתבנו למעלה, דהאי היתר כתיבה אינו כשאר מצוה או לאו שעקרו, אלא ע"י היתר כתיבה עשו מתושבע"פ תורה שבכתב, דהיינו שאסרו ידי הבי"ד הבאים אחריהם שלא לחלוק על דרשתם והכרעתם, רק לפרש דבריהם, כמו שמפרשין תושב"כ. ואין אנו צריכים לדחוק של הכ"מ ז"ל, דאפשר דבשעת חתימת המשנה וחתימת התלמוד קבלו עליהם שלא יבא דור שאחריהם לחלוק, כי בהאי כתיבה בעצמו מונח האי קבלה, שלא לחלוק על מה שקבעו בכתב וגבלו הראשונים. וקראו לזה עקירת התורה, ומשלו כתבו הלכות לשורפי התורה, מפני גודל הענין המסובב מזה שניטל כח מחכמי דור ודור, לדרוש ולפרט התורה כפי הבנתם. אבל ההכרח הגדול שאלצום לצעד הכבד בתוצאותיו הלזה היה כמו שאמרו מוטב שתעקר תורה ואל תשתכח תורה מישראל, כי הן אמת שרצון המצוה יתברך היה במה שחילק התורה לשתיים כתב ובעל פה, כדי שיבא רוח כל דור ודור לפעולת אדם בהבנת תורה"ק ומצותיה, אבל רק רוח האומה וחכמיה השרוי' על אדמתה, וחה חיי עם שלם ומוגבל מעצמיותו מכל צד, שלא נתערב בה רוח או"ה. כי רק בקדושת האומה הישראלית המתפתחת בארצה הקדושה בטח, למסור לה התורה כדי לפרשה ולדרשה כפי הבנת שופטי כל עת ועת, וצוה לשמוע אליהם אפילו יאמרו על ימין שהוא שמאל, אבל לא על אומה המפוזרת בין האומות וחכמיה מועקים מעול גלות הגוף והנפש, וכל הרוחות שבאומות העולם מנשבות בהם, וממיתות את רוח הקודש שבהם, עד שאמרו חז"ל כל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלקי. ועיין רמב"ן ריש פ' שופטים שכתב דלפי דעתו ודעת הרמב"ם ז"ל, אין חיוב כלל למנות שופטים בחו"ל, וממילא מובן דאין להניח בידם כח זה שנתנה התורה להשופט שבכל עת ועת. ורבנו הקדוש וחכמי דורו (ופלא תראה ברש"י שבועות ד' ע"א ד"ה ומשנה לא זה ממקומה דמשמע מני' דהרבה אחרי רבי נתחברה המשנה. ועי' ברש"י מש"כ בזה וכן הוא ברש"י ב"מ דף ל"ג ע"א ועמדתו משתומם) שראו התפשטות הגלויות וצרות המתרבות על האומה הממיתות רוחה, דאג על קיום התורה, כי מה תהא עליה, אם לא יעשה לתושבע"פ קיום לדורות ע"י חיבור בכתב, ופחד שברבות הימים יבא בה רוח זר ומוזר לנו, רוח הזמן של האומות המושלת בנו, ותשתכח תורת אמת מישראל, ולכן הסכימו לחפר תושבע"פ בכתב למסרה לישראל כתורה חתומה, כמפי משה מפי הגבורה, שלא ישלט בה תוספת וגרעון אלא לפרשה ולדרשה, כמו שעד אותו הזמן היו מפרשים תורה שבכתב. כי ע"י שנתנה המשנה לישראל המכילה בקרבה כל דיני התורה בכללותיה ופרטותיה, א"א שזיק להם ולתפארתם רוח הגלות העכורה, כמו שהיתה מזקת לתורה שבכתב, הסובלת לטהר עפ"י המדות השרץ בק"ן טעמים. ואחרי רבנו הקדוש וחבורת קדישתא, באו רבינא ור"א, ואחריהם רבותינו הראשונים הרמב"ם ובעלי השו"ע, ומצאו כי הם צריכים לעשות כמותם, לבנות מבצר לתורת בית ישראל ובדברים שלמעלה פרשתי ע"נ נוסח ברכה ראשונה שבברכת התורה "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו" כי יפלא לכאורה דהוא נגד מה שדרשו בע"ז ב' ע"ב על המקרא, ה' מסיני בא וזרח משעיר הופיע מהר פארן. מאי בעי בשעיר, מאי בעי בפארן, אר"י מלמד שהחזירה הקב"ה לתורה על כל אומה ולשון ולא קבלוה, עד שבא לישראל וקבלוה. ואיך מברכין אנו שבחר בנו מכל העמים אחר שהחזירה על כל אומה ולשון ומאנו לקבלה. - והנה בספרי שם על האי קרא, מוסיף עוד דברים לאמר, דעשו שאל: מה כתיב בה, א"ל לא תרצח, אמרו לפנינו כל עצמו של אותו אביהם רוצח הוא

ותמיה רבתא יש לי על הרמב"ם ז"ל, ריש הלכות חובל ומזיק, אחר שביאר עין תחת עין, ע"כ פירושו ממון כתב בהלכה ו' וז"ל: "ואע"פ שדברים אלו נראין מענין תורה שבכתב, וכולן מפורשין הן מפי משה רבינו מהר סיני, כולן הלכה למעשה הן בידינו, וכזה ראו אבותינו דנין בבי"ד של יהושע, ובבי"ד של שמואל הרמתי,

ובכל ב"ד שעמדו מימות משה רבנו עד עכשיו, עכ"ל. וקשה לי טובא, דמנ"ל דלא היו דנין באיזו זמן מן הזמנים עין ממש, כיון דהוא ז"ל בעצמו כתב דבכל דרשות חז"ל, יש כח לחלוק על ב"ד שלפניו, הלא אין זה הללמ"ס אשר לפי דעת הרמב"ם אין חולק עליהם, אלא דחז"ל דרשו כן מסברא ומחבורה תחת חבורה, כמש"כ שם הרמב"ם, ובכעין זה בודאי היה כח לאיזו ב"ד באיזו זמן לחלוק. אלא דלכאור' כונתו למה שהאריך בהקדמתו לזרעים, דדברים שהיו נוהגין כן מימות עולם, מעולם לא נפל ספק, כמו אם פרי עץ הדר הוא אתרוג או פלפלין וכדומה אלא דלפליגו מנין לן מקרא. והגם שעל זה גופא קשה הרבה, כמו שהאריך בתשובת חו"י הנ"ל, דמצינו הרבה פלוגתות גם בכעין אלו, כמו דבני בתירא שכחו אם פסח דוחה שבת, דבר שהוא של ציבור ונעשה בפומבי, ושמאי והלל דפליגו בנדה אי מטמאה למפרע או לא, ובפסול זוחלין במקוה, דלשמאי לית לי כלל, דבר הנוהג בכל יום ובכל אשה ובכל אדם בזמן שנהגו בטומאה וטהרה ור"י ס"ל דגה"נ אינו נוהג אלא בשל ימין וכדומה אין מספר, וכמו שהאריך החו"י, ולא עוד אלא דגם בזמן השופטים והנביאים מצינו כזה, דעיין ברמב"ן עה"ת פ' בחקתי, בקרא "דכל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת" ופירשו, דביוצא ליהרג ואמר אחד ערכו עלי הכתוב מדבר, או שאר דרושים, אבל יפתח טעה בפסוק זה שנדר להעלות בתו לעולה, ואמרו ז"ל דיפתח ופנחס ע"י גדולתם לא רצו לילך זה לזה, כדי להתיר נדרו ונענשו שניהם. וכן בדוד המלך רצו לפסלו מפני שהוא מצד אמו ממואב והיה רעש גדול על זה, עד שדרשו עמו ולא עמונית מואב ולא מואבית, וכן עד שדרשו וחי בהם ולא שימות בהם היו שובתים בשבת ולא עמדו על נפשם אף אם השונא בא עליהם והרגם, ומסתמא דגם בשביל חולה שיב"ס לא חללו את השבת, והם דברים הנוהגים בכל יום. אבל חוץ מכל זאת, כאן גבי עין בעין בשום אופן א"א להעמיד דעת הרמב"ם ז"ל, דהרי האי קרא בנגיפת אשה הרה כתיב, ואם יה' אסור, ונתת נפש תחת נפש, עין תחת עין וכו', והנה בנפש בנפש פליגי אי נפש ממש או ממון, ותלוי בפלוגתא דר"ש ורבנן, בנתכוון להרוג את זה והרג את זה, אי פטור או חייב, ואיך יפרנס הרמב"ם פלוגתא זו דאם עין בעין, ידעו באיזו דרך דנו כל בתי דינים מימות משה עד עתה, למה בנפש בנפש לא ידעו איך לדנו, ופליגי ב', ומה תאמר כיון דאז כבר בטלו סנהדרין ולא דנו דיני נפשות, כבש"ס סנהדרין מ"א שהארבעים שנה לפני החרבן בטלו דיני נפשות, א"כ גם בעין בעין נמי לא דנו אז, דזאת הוה ג"כ דיני נפשות, במקצת נפש ככל הנפש, וגם אפשר דימות בלקיחת אבר, עין או יד או רגל, ובמלקות פליגי ר' ישמעאל ורבנן דף י' ע"א, אבל עין תחת עין דאתקש לנפש בנפש, אי עין ממש ודאי דהוה דוקא בב"ד של כ"ג, ובלשכת הגזית, כשאר דיני נפשות, אם לא שנאמר דמהא גופא שהיו דנין אז בחבלות עין יד ורגל כבממון, ש"מ דמעולם היו דנין אותו בממון, וא"כ בנפש בנפש נמי נאמר כן דדנו בממון ואיך פליגו אם חייב מיתה או לא. ולא עוד אלא דאמרינן שם בהחובל פ"ד ע"א, דר"א קאמר עין ממש, ופריך עין ממש ס"ד, דאיך פליג על כל הני תנאי אלא דשמין בעין דמזיק ולא בדניק, והני תנאי פליגו עליו. ואיך איפלגו אי בדניק או בדמזיק, כיון דידעו ממעשה בתי דינים שלפניהם, גם זאת היו צריכים לדעת אי בדמזיק שמו או בדניק. שוב ראיתי בהגהת מהר"ץ חיות ז"ל בב"ק פ"ד ע"א שמפרש ג"כ דברי הרמב"ם אלו כמו שפרשתי דכוונתו, דהוה כמו הני ילפותות דפרי עץ הדר וכדומה, ומפרש דהיינו דקשי' על ר"א, איך קאמר עין ממש. אבל הקושיות שהקשתי ושהקשה החו"י עדיין במקומן עומדות. אלא דבלא"ה יש

מבוכה גדולה בדעת הרמב"ם דקרי לכל מה שנדרש ב"ג מדות ד"ס ומחלק בינם, להללמ"ס ובכמה מהם ע"כ אנו צריכים לאמר דדינים ממש כמפורש בקרא, כמו קידושי כסף אע"פ דקרי לי ד"ס עיין ריש הלכו' אישות. ובגוף הענין הלא הרמב"ם לשיטתו ס"ל דכל דרבנן אית בי' לאו דלא תסור, והא דספיקא דרבנן לקולא, משום דכן אמרו דיהי' ספק שלהם מותר, וא"כ במה שדרשו מן המדות לגמרי עשו כדאורייתא, ויש להם כח זה מקרא דלא תסור כמו לרמב"ן, ודעמי' דקרא דלא תסור דייקא על פירושי המקראות קאי. וכל מה שכתבתי בענין זה הוא רק בדרך אפשר, ואם שגיתי חלילה, ה' הטוב יכפר בעדי. ונחזור לעניינינו: דעל ידי עשיית קיום לתושבע"פ בכתב אנו אומרים, דאפילו יאמרו על ימין שמאל, דאמרה תורה על אותו הדור, שהמועט משועבד להכרעת הרוב, קאי וקיים - מיום חתימת המשנה והתלמוד וכדומה, גם מדור לדור, שאם דור שאחר חתימת המשנה ימצא שבעלי המשנה טעו, וכן דור שאחר חתימת התלמוד ימצא שבעלי התלמוד טעו, אין לנו אלא מה שהסכימו הראשונים הן לחומרא והן לקולא, וכמש"כ החינוך דמוטב לנו לסבול טעות אחת בהלכה אחת, מלסתור חלילה כל הבנין, ואפי' דבר הבנוי על חכמת הטבע ושאר חכמות, אין אנו יכולים לזוז ממה שקבעו להלכה במשנה או בגמרא. וזה שאמרו ז"ל בחולין נ"ד ע"א וכי להוסיף על הטרפות יש, אין לך אלא מה שמנו חכמים. וז"ל הרמב"ם בפ"י מהלכ' שחיטה הלכ' י"ב ויג "ואין לנו להוסיף על הטרפות אלו כלל, שכל שאירע לבהמה חיה ועוף חוץ מאלו שמנו חכמים הדורות הראשונים, והסכימו עליהן בבתי דיני ישראל, אפשר שתחיי, ואפי' נודע לנו מדרך הרפואה שאין סופה לחיות, וכן אלו שמנו ואמרו שהן טרפה, אע"פ שיראה מדרכי הרפואה שבידינו שמקצתן אינן ממיתין ואפשר שתחיי מהן, אין לך אלא מה שמנו חכמים דקאמר ע"פ התורה אשר יורוד" עכ"ל הזהב. ובוא וראה עד כמה רחוק דעת הרמב"ם מדעת הרשב"א בתשובה סימן צ"ח, שרוצה להכחיש המציאות שנראה לעין כל, מכח קבלת חז"ל, אבל הרמב"ם דעת אחרת עמו באמרו מאחר שנתקבל הדבר בבתי דיני ישראל, וע"י הכתיבה עשו לדבר קיום לדורות, אין לנו אלא מה שאמרו חכמים בין להקל ובין להחמיר, ומה שאמר בגמרא גמירא דאי בדרי לה סמא חיה, דרך דחוי בעלמא קאמר, והראי' דכן הוא, דהלא גבי רוצח אנו דנין עפ"י אומד הרופאים בין להקל ובין להחמיר, ואין אנו משגיחים על קבלת חז"ל בטרפות דבהמה, (עיין מה שכתבתי בזה באריכות בפתיחה עיקר יו"ד לפרק אלו טרפות) וכן תראה מה שפסקין באו"ח סימן שט"ז סעיף ט' דהורג כנה בשבת פטור, וכן ביו"ד סימן פ"ד דמותר לאכול פירות וגבינה שהתלעו, כל זמן שלא פרשו התולעים, והני דינים נבנו על הסכמת חז"ל שבת ק"ז ע"ב, דכל אלו מעצמן קרבו ואינן פריין ורביין, והש"ס מקשה שם וכנה אינו פרה ורבה, והא אמר מר יושב הקב"ה וזן מקרני ראמים עד ביצי כנים, ונדחקו לתרץ מינא הוא דמקרי ביצי כנים ובאמת בזמננו מוסכם בחכמת הטבע, דליכא בע"ח בלי פו"ר וע"י הטלת ביצים, ומ"מ לא נסתר דינא אפילו להחמיר נגד הכרעת והסכמת חכמינו ז"ל, בכתמים של נדה פחות מכגריס תולין במאכולת, ועיין בשו"ת מעיל צדקה דמאכולת שלנו אפילו חלק רביעי אין בדמה, וצ"ל דנתקטנו הרבה, ומ"מ גם בזה"ז אנו תולין בה אע"פ שבטח מגוף האשה קאתא עי"ש, ועיין במשנה יומא פ"ג ע"א ר' מתיא בן חרש אמר דמי שנשכו כלב שוטה מאכילין אותו מחצר הכבד שלו וחכמים אוסרים. וכתב הרמב"ם בפיהמ"ש דאין הלכה כר' מתיא בן חרש אלא כחכמים דסברו דאין עוברין על המצות אלא ברפואה בלבד, ר"ל בדברים המרפאים בטבע וכו', אבל לא בדבר שהוא רק מדרך סגולה וכו' והוא עיקר

הקדמה

וידועני אלו הוה המחבר ההוא קיים ועומד לפני, והקשה לי קושי' שלו, והייתי ממהר לכזב סברתו. והבאתי לי ראי' דאל"כ תקשה קושי' פלונית על התוס'. ועל הריא"ז קושי' פלונית, אלא שמע מינה הם סברו כסברתי, ונראה מי נדחה מפני מי, התוס' והריא"ז או המחברים. ואם אולי יש את נפשו תירוץ אחר על התוס' והריא"ז זולת סברתי אשר הסברתי, יודיעני ואודה לו, ובלבד שתרוצו יהי' ג"כ סברא ואפילו מדוחק, כי הדחוקים רובם אמתיים, אמנם השכליים והמצאות רובם שקר, והם המכסים פני האמת וגורמים לבעליהם להחזיק בשקר בתורת ה'. כי רע בעיניהם להודות על האמת ולעזב החריפות שלהם **וזאת המכשלה תחת יד החריפים.** וז"ל הריב"ש בתשו' סימן רכ"ט לרבנו מנחם הארוך ז"ל "אמנם תדע ותשכיל כי ראוי לכל חריף ומפולפל לשמור מאד את הדרך עץ החיים, פן בפלפולו ואגב חורפי יהי' למטים מן הישרה נטפל, ומה בצע אם חרב פיפיות בידו, חרב חלל הגדול, חרב החודרת יורדת ונוקבת עד התהום ובהרים מקדרת ותהי האמת נעדרת - הלא כל ישר וכל חפץ להעמיד התורה ביושר על מכונו ולא יכרת מעוונה" עכ"ל. ומה שקשה בעיניו שהראתי שהרב ב"ש נעלמו ממנו דברי התוס', והקשה א"כ גם המל"מ יהיו נעלמים ח"ו, וע"כ אמר שצריכים לפרש פ"י אחר בתוס'. בחי', כי הראה לי אחד מתלמידי כי הרגיש שעה"מ שדברי תוס' אלו נעלמו ממל"מ. ותמהני על מעלתו וכי מפני כן נעקש עלינו את דברי התוס' מפשוטם ח"ו, והקדושים האלה ר"ל הב"ש והמל"מ הם בעלמא דקשוט וניחא להו שנוציא שגיאותם, כי שגיאות מי יבין, ולא ח"ו שיגרמו לנו לעוות הישר ולעקם דברי התוס' מפשוטם ואמתותם, וכך לא יעשה", עכ"ל הטהור. מתוך הדברים האלה תראה עד כמה בחלה נפשו הטהורה בהאי דרך עקלתון שכדי לקיים דברי האחרונים נעקם הדרך לפרש דברי הראשונים באופן רחוק מן השכל והפשוט, ונאמר על ימין שהוא שמאל.

והנה דבריו הקדושים צריכים קצת ביאור, כי נראין כסותרין את עצמן שכתב שיקבל סברא אפילו מדוחק, כי הדחוקים רובם אמתיים, והוא סתירה גלו' מני' ובי', דסברא היא תולדה שכלית ואם הוא דחוקה אינה סברא. ולא עוד אלא דבסוף דברי קדשו מתרעם הוא בעצמו, על הדוחק שרוצה השואל להעמיס בדברי התוס' להוציא הדברים מפשטם. אבל דע כי לעולם הסברא הישרה היתה הגבירה שא"ל להסירה מממשלתה, וכדי לקיים את הסברא שא"ל להכחישה, נדחקו בלשונות הקדמונים שהיו מורים לכאור' להיפך. כן היה תמיד מימות המשנה ולהלאה. כן אנו רואים שעשו חכמינו ז"ל בעלי התלמוד עם המשנה והברייתא, מאחר שלא היה להן רשות לחלוק עליהן, אם נמצא בהן סתירה למימרא דאמורא, ותיצרו חסורי מחסרה וכו', או נעשה כמי שאומר וכו' ונכנסו בדחוקים בלשונות המשנה כדי להעמיד סברתם הישרה והברורה להם. וזה כוונת החת"ס במה שכתב שהדחוקים רובם אמתיים, ר"ל הדחוקים בלשון הראשונים שאנו דוחקים בהם, כדי להעמיד סברת האמת של האחרונים, הם לרוב אמתיים ריל אמת הסכמית. אבל כל זאת אנו עושים רק במקום שנסגר עלינו הדרך רק לחלוק ולסתור הסברא, אבל כדי להעמיד דעת איזו אחרון שאין סברתו מוכרחת, ורק כדי שלא נשווי' כטועה נכניס דעתו בדעת הראשונים נגד משמעות לשונם או שניחא את הסברא הישרה, ונבנה גג על גג להמציא דברים שלא היו ולא נבראו, רק כדי להמתיק לשונו של חכם קדמון כנגד זה שפך הגאון ז"ל סוללה ויפה אמר אלו ה' האי אחרון בחיים עומד לפנינו, פשיטא שהיינו דוחין סברתו מכח לשון התוס' או הרשב"א, ועתה בשביל שמת ודבריו נקבעו בדפוס, הרי

גדול עיי"ש. ועיין בתוס' שבועות ט"ו ע"ב ד"ה אסור להתרפאות דמשמע דלא ס"ל סברת הרמב"ם. ולא ידעתי למה השמיטו כל הפוסקים והרמב"ם בכללם, דין זה דאסור להאכיל מחצר הכבד של כלב שוטה. ועכ"פ לפי מעמד חכמת הרפואה שבזמננו, אין זאת מדרכי הסגולה כמו שדימה הרמב"ם, אלא רפואה בטבע כידוע מן הפאסטיורסיסטעם, ועוד מלפנים מן האימפונג של הילדים נגד הבלאטטערן. ועיין רמב"ץ עה"ת פ' חקת על הפסוק ויעש משה נחש נחשת שכי, כי הוא מדרכי התורה שכל מעשיה נס בתוך נס תסיר הנזק במזיק ותרפא החולי במחליא וכו' עיי"ש. ובאמת הוא מדרכי הרפואה לרפאות חולי הארס בארס עצמו. הן אמת כי הסכמות חכמי הטבע ג"כ אינה אמת מוחלטת, ואפשר יעמוד דור יותר מושכל ויסתור כל בניני הקודמים, אבל גם זאת אמת, כי אם לא היה הסכמת חכמי התלמוד ע"ה מכרחת אותנו, היינו דנין על פי מעמד החכמה במקום ובזמן ההוא, כמו שהראתי דאנו דנין רוצח עפ"י אומד הרופאים שבכל זמן וזמן. ואם יאמרו שלמכה זו אין תרופה, נהרוג את הרוצח, ולא נאמר להם, גמירי דאי בדרי ל'י סמא, שאין אנו מכירים אותו עתה חי, כי ע"ז נאמר ואלא השופט אשר יהי' בימים ההם וכן פשיטא דאם חז"ל היו עומדים אז על מעמד חכמת הטבע דהיום, לידע שכל בע"ח פרה ורבה, לא היו מתירין להרג כנה בשבת ולאכול גבינה מתולעת רק בשביל שדורות הקודמין להם היו סוברים שהני בע"ח מנייהו קגבילי ונתהוו מעצמם וכמש"כ הרמב"ם ז"ל, דבי"ד מותר לסתור דברי ב"ד הקודמים בזמן אפילו אינו גדול בחכמה ובמנין. ואפילו בפירוש הכתובים ומכ"ש בדברים התלויים בחכמת הטבע, דלא היו חוששים לסתור דבריהם, משום דשמא המה היו חכמים ביותר וידעו מה שאין אנו יודעים, דמה בכך, הלא על זה נאמר: ואל השופט אשר יהי' בימים ההם. והרי תראה דאמרו ז"ל בעירובין ז"ג ע"ב דלמה לא קבעו הלכה כר"מ, משום שלא ירדו לסוף דעתו. אמנם כל זאת אפשר כל זמן שלא היתה הקבלה והשמועה כתובה וחתומה בעט ברזל וצפורן שמיר, אבל מאחר שההכרח העצום הביא לידי כך לעשות לתושבע"פ קיום לדורות, אין לנו רשות לשנות אף כקוצו של יו"ד בהסכמתם והכרעתם הן מה שנוגע לפירוש הכתובים, והן מה שנוגע בחכמת הטבע, כי כל תורתם קודש היא לנו, ואין לזוז ממנה וכמש"כ הרמב"ם בהלכות שחיטה הנ"ל.

אבל דע כי ענין זה אחרי שעברו עלינו אלפי שנות גלות ונדודים, המית בתוכנו את ההגיון הישר וכח הביקור, והוליד דרך פלפול הרחוק מדרך החכמה, כרחוק מזרח ממערב. וכבר צווחו ע"ז רבותינו גדולי האחרונים אשר ראו בשבר בת עמנו, איך היינו לבז וקלון בעיני כל בעל דעה ישרה. ולא אביא בזה דעת המבקרים החדשים שאין לי עסק בהם ועמהם ובהמונם, אבל נאמנו עלי דברי צדיק ונאמן, גדול ליהודים החרדים, עמוד ההוראה שבדור אחרון, ה"ה ק"ז בעל החת"ס זצ"ל מה שכתב בענין זה, והוא בתשובה הנדפסת בסוף חרושי מס' כתובות, והוא לרב אחד מפולפל שרצה לדחקו לכנוס עמו בפלפולא רבה, וז"ל הטהור: "מאז שמתי גדר בפני מבלי השב על קושי' כי אם פ"א וכו' ואלפים קושיות מתגוללים כעת בעוה"ר בבתי מדרשות בכל יום כי לקוצר שכלנו אין אתנו יודע עד מה וכו'. אמנם לכבודו הגדול אשובב רק על אופן שבילי פלפולו, לא על העיקר. כי מה זה דרך לאמר: תדע מכח קושי' מחבר פלוני שהוא סובר כמוני, דאלת"ה לא היה פלוני מקשה מידי, הימנותא קאמינא שגם מעלת ידידי חשוב וספון אצלי כמו אותו שהביא ראי' ממנו, אלא שאין שכלי נוטה לקבל הסברא יאמרנה מי שיאמרנה. ואין משוא פנים בהלכה. ועתה אשאלהו

שכלי והבנתי. אבל אין רצוני שיקבלו דברי גם אחר הבאתם בדפוס ואחרי שתאסף נפשי, כאשר יעלה ברצון הבורא יתברך. אבל אדרבא יבדקו אחרי עד מקום שידם מגעת, ובלי ספק ימצאו דברים רבים שלא כונתי בהם את האמת אשר מחמת שהאדם משוחד מדבריו ומרעיונותיו גם אני לא יכולתי להשמר מרשת הטעות הפרושה לרגלי כל אדם. אבל כך היא דרכה של תורה, זה בונה והשני בא אחרי ומבקר דבריו, ומוציא הפסולת מתוך האוכל כדי למצא את האמת האהובה מכל, ואם שכלו, והשגתו, וראיותיו מכריחות אותו לסתור בנינו של ראשון, הוא סותרו ואינו עושה שקר בנפשו ובנפש המחבר, לבנות בנין של בנין רעוע הלזה, גג על גג, כי בזה מזיק להענין ומזיק גם להמחבר ההוא, המצטער בעולם האמת, שגרם ע"י טעותו להחזיק בשקר. וכן אמרו חז"ל במשנה פ"ה דאבות ד' מדות ביושבים לפני חכמים, ספוג ומשפך משמרת ונפה. ומדה הטובה שבכלן נפה שמוציאה את הקמח וקולטת את הסלת, דהיינו שמברר את הפסולת מתוך האוכל, ועיין בהקדמת לקוטי חבר בן חיים, שהביא בשם רבו החת"ס ז"ל שמקדקדק איך נותנים החכמים פסולת לפני תלמידיהם עיי"ש מה שכתב. אבל הדבר פשוט שא"ל לבר בלא תבן, והחכם בעצמו אינו יודע לברר דברי עצמו, שלא יתערב בהם פסולת מעט, וזאת היא מעשה התלמוד המשכיל. אבל יש מי שקולט הכל לקרבו, כל מה שראה ולמד וקרא ואינו מבחין בין טוב לרע כספוג שקולט הכל וגורע ממנו מי שקולט את הפסולת ומשליך העיקר והוא משמרת.

ועיקר תכליתי שאני רוצה להשיג ע"י חברי זה הוא, ללמד לבני יהודה קשת, איך צריך לבקר ולחקור ולדרוש בדברי חז"ל הקדושים, כדי למצוא את האמת, כדי להבין עומק דעתם ותבונתם, ובפרט איך צריך לדקדק בלשונות הרמב"ם ז"ל אשר לרוב הוא מפרש הסוגי' דלא כחכמי צרפת ז"ל, וכן לדקדק בין פרש"י ודברי התוס' כי בכל מקום דפליגו תמצא שכל הסוגי' מתפרשת באופן אחר לכל חד וחד, ולאו דוקא באותו מקום דפליג. ועיקר עבודתי היתה באור שיטת הרמב"ם ז"ל, שלרוב פעמים נתקשו פסקיו מפני שרגילים אנו לפרש הסוגי' עפ"י פרש"י ותוס' שלפנינו, ואין איש שם על לב שיש דרך אחרת בפירושה אשר בה דרך הרמב"ם. ואני משכנתי נפשאי בעיון אחר עיון עד שאדמה שבעז"י כוונתי לאותה הדרך, וממילא פסקי הרמב"ם מוכרחים. והרבה פעמים נראה לפום רהיטא כי פסקי הרמב"ם מכוונים עם פסק חכמי צרפת ז"ל, ועי"ז נתקשו פסקיו מכאן למקום אחר, עד שגם הכ"מ לא ידע פשר דבר, והאחרונים אחרי זה אומר בכה וזה בכה, ממציאים סברות ומוציאים דינים חדשים, ואני הראתי כי מעיקרא אין התחלה לשום קושי, כי פסק הרמב"ם בדינא וטעמא, חלק מפסק יתר הראשונים. גם על דברי רש"י ותוס' טרחתי הרבה להבינם, ולמצוא תמיד סדר ומשטח בפלוגתתם, וזה כחוט משוך על כל המסכתא ויתר מקומות בש"ס.

והנה הראש יוסף והלב ארי', שני מאורות הגדולים על מס' זו, היו לי לעינים, כי לולי שזכיתי לראות דבריהם, לא הייתי בא לכמה דברים וכללים גדולים. אבל בכל זאת לא נשאתי להם פנים במקום שמצאתי דבריהם אינם מחוורים. וביתר האחרונים לא עסקתי בקביעות רק לפעמים, או כשנתעוררתי על דבריהם מאחד החכמים או התלמידים, ולכן אפשר שתמצאנה סברות והערות בחבורי זה, שכבר קדמוני אחרים, ואקוה שלא יחשדני שום אדם, למתעטף בטלית שאינו שלו. וכן לעומת זה אם תמצא סתירה לדברי בספרי האחרונים ז"ל הלא זה הדבר אשר דברתי, שאין אנו אחראין וערבאין לדברי האחרונים ז"ל, אף שלא יעלה על דעתי לחשב

הם מוקדשים לנו, ולא נהיין לסתור אותם לא מגמ' ולא מסברא, אין לך שבוש הדעות יותר מזה.

ועיין בנוב"ק חאו"ח סימן ל"ה, ד"ה מה שנסתפק ז"ל: "והנה אף אם החו"י היה פוסק כן, ואטו כל מה שנמצא בתשו' האחרונים נחליט להלכה, הלא חיד אוכל יטעם, ואם דבריו לא נהירין מאן משגיח בהו", עכ"ל. עוד עיין בנב"ת יו"ד סימן צ"ו מה שכתב הגאון ז"ל על הגאון העצום ר' וואלף אלעסקער ז"ל וז"ל: הנה חבורו עדיין לא ראיתי אבל את המחבר הכרתי היטב, ואם כי הוה מופלג גדול ועצום בתורה ועוצם התמדתו היה דבר פלא בצירוף גודל חריפותו ובקיאיותו, ידעתי כי כאשר יבאו דבריו בדפוס, **יפרוץ הרבה בדברי הפוסקים והראשונים**. כי אף שהיה ציס"ע וחסיד ופרוש גדול היה לו לב אמיץ בגבורים, ולא נשא פנים לגדולי הראשונים, והיה נקל בעיניו לסתור דבריהם ולהרוס יסודותיהם, כאשר תראה אשר הוכחתיו בחבורי נוב"ק חלק או"ח סימן ל"ח, ואמנם לע"ע הוא בג"ע העליון בישיבה של מעלה, ובלי ספק הוא משתעשע שם עמהם, אף כי השיג עליהם, כי כוונתו הי' לש"ש עכ"ל הזהב.

הרי תראה כי עוד בימים ההם היו דרכי הלימוד של הגאונים האמתיים לברר וללבן ולחקור ולדרוש אחר האמת בלי שום משוא פנים. אבל מאז וע"ע איך נפלו מאה ועשר מעלות אחורנית. כי אין דורש ואין מבקש, אין חוקר ואין מבקר ואין סותר, רק בונה גג על גג. כי כל מה שנדפס שחוד ע"ג לבן עליו אין להשיב, וההדפסה מצויה לכל מאן דהוא, והספרים החדשים יציצו כעשב השדה. ואם המצא ימצא איש אחד יוצא מן הכלל הרוצה לבער את הקוצים, ולנכש את הפסולת, הרי הוא נדון כזקן ממרה, וכקוצץ בנטיעות ח"ו, ועי"כ מלאה הארץ חנופה לכבוש הדעת תחת יד בעלי זרוע ולשון מדברת גדולות המוכנים בכל עת להכות בשבט אפס, את כל מי שמתנגד לדעתם, וכל דאלם גבר בחנם ילחום אדם המעלה בכלי נשק האמת והשכל והסברא, תחת לסתור דבריו בראיות נכוחות, ותחת להעמיד למוד נגד למוד, מחשבה מול מחשבה, המה מסתפקים לצאת נגדו במצח נחושה במלשינות, רכילות לה"ר וכדומה מהאמצעים השפלים של אנשים חסרי מוסר ונעדרי דעת שלמה.

ואני הגבר נסיתי בכל אלה, כי רב בוז שבעתי בימי חיי, ותל"ת לא מצאו בי וב"ב כל און, כי קמו בי לרדפני, אבל רק מפני שדרך למודי לא יטעם לחיכם וקשה עליהם לשמוע הגיוני המבקר דעת שלפני בלי משוא פנים ע"כ חברו עלי רבים לרדפני חנם. ואני על כל גל וגל נענתי ראשי והייתי תמיד מן השומעים חרפתם ואינם משיבים, אבל בשיטת למודי עמדתי כעמוד ברזל ולא הנחתיה בשביל ילתם של אלו, ואדרבא בו מצאתי חיי רוחי נוחם ונופש על כל התלאות, ותל"ת לא יגעתי לריק, כאשר יראה כל המעיין בצדק בחבורי זה אשר אני נותן לפני החכמים השלמים ונבונים המבקשים האמת ולאהבת האמת, צריך אני להחזיק טובה להני המחרפים, כי ע"י התנגדותם, טרחתי ויגעתי לחזק העינים בראיות כראי מוצקות ותל"ת עלתה בידי. ואל יחשדני הקורא והמעייין בחבור זה, כי אדמה בנפשי שבכל מקום שהשגתי על רבותינו הקודמים לנו ז"ל כונתי האמת, כי רמות רוחא כזו הוא בערות מאין כמוה, ובפרט שהוא סותר את דרכי מכל וכל. כי מה שהרהבתי בנפשי עז להשיג הוא בנוי על היסוד, שכל אדם עלול לטעות, אפילו הגדול שבגדולים, שהרי משה רבנו גופי' טעה במה שדן מעצמו, בשעיר של אהרן ואהרן העמידו על האמת. הרי דאין אדם בארץ שלא יחטיא המטרה לפעמים, ואין זאת גנאי לשום אדם אם יטעה, אם הטעות היא מלתא דלא שכיחא אצלו, ועל דא סמיכתי לבקר ולהשיג לפי

הקדמה

אאמו"ר זצ"ל נולד בשנת תקפ"ה בכפר קטן סמוך לראזענבערג (בסלאוואקיע) אביו מה"ו יקותיאל ואמו מרת אידל ע"ה, שניהם היו צדיקים וישרים, תמימי דרך, וגדלו את בניהם בעושר וכבוד, על ברכי התורה והיראה. ובבנה אברהם בעודו בילדותו נראו בו טהרת הנפש וזך לבב, כי היה מסור בכל גופו ונפשו ומאודו לתורה ולעבודה ולגמ"ח, עוד בימי נעוריו. חוץ מהתמדתו הנפלאה הצטיין ביראת אלקים, והי' לפלא בבית מדרשו של רבו הראשון הגאון האדור מה"ו בער מיקאלאש זצ"ל בתהליכותיו ובתפלתו שהיתה רטובה מבכי ודמעות בזויות ביהמ"ד, והי' למופת לכל בני גילו. גם עוד מימי בחרותו בפ"ב נהג בטבילות, דבר שהי' אז לפלא ויוצא מן הכלל. וחוף מיראתו ודבקותו בה' ובתורתו, הצטיין בענות רוח וטובת לב, יוצא מגדר הממוצע. תמיד ביקש התחברות עם חברים עניים ודלים, ועשה עמהם צדקה וחסד בכל עת. מנהגו היה לתת בכל שנה בגדיו - מחלוק ועד בגד העליון - לבחורים עניים. ואם חבריו אלה גם אחר חתונתו, כאשר כבר ישב על כסא רבנות בק"ק יינק, התהלך באהבה ואחוה, זכר אותם שלא זכו לפרנסה מרווחת כמוהו, ושלח להם בכל רגל ורגל מנה יפה יותר מכדי יכלתו. נפשו היתה כעפר לכל ולא היתה גנאי בעיניו, לשמש אורח יהי' מי שיהי', והיה תמיד מן הנעלבים ואינם עולבים.

עוד בימי בחרותו היה מנהגו, לרשום בפנקס כל מעשיו מידי יום ביומו. בו בא לחשבון עם נפשו, בו מצא אח"כ מראה חייו הפנמיים, כי אפילו מחשבה לא טובה רשם שמה. ואספרה מעשה שהיה כפי ששמעתי מפי אאמו"ר זצ"ל כשלמד אצל רבו האחרון ק"ד בעל הכתב סופר זצ"ל, והיה אז כבן עשרים, נתן רבו ז"ל עיניו בו לטובה, כי היה מן הבחורים המושלמים במדעים וגם מתנהג בחסידות, ורצה רבו לתהות על קנקנו לראות אם תוכו כבדו, לכן כאשר נסע בקיץ ליערגען על איזה שבועות, קרא לו שישע עמו, חוץ מהבחור המשמשו א"א זצ"ל נתרצה בשמחת הלב, להיות בצוותא חדא עם רבו. והי' היום וא"א יצא מן החדר שדרו בו, בעת שרבו ישן מעט אחר הצהרים ושכח לסגור את הארגז אשר בו הוה מונח הפנקס הנ"ל. והי' בבואו החדרה אחר עבור זמן מה, וימצא את רבו קורא בגליונותיו ויחד חרדה גדולה, וכמעט פרחה נשמתו מבהלה. כי מובן מאליו כי שם נרשמו ענינים שונים ומחשבות שונות, כי באמונה שלמה חשב עם נפשו, ושמרום בסוד ולא הוה מראהו לשום אדם בעד כל הון וק"ו לרבו. (ובפרט שהיה כתוב בו שהוא משתוקק לישא את אחות רבו. אשר בימים מעטים אח"כ שבקה לן חיים בעודה באבה בתולה בת ח"י שנים). ויפול לפני רבו ויבדק ומתחנן לו שלא יעשה כזאת לקרוא הדברים. ורבו לא קם ולא זע ולא השיב לו מאומה. כאשר ראה כי כלתה אליו הרעה מאת המלך, וישב אל חדרו וחשב כי עתה יהי' מוכרח לברוח מפ"ב, וגעה שם בבכיה. רבו לא קם ממשכבו עד שקרא כל הכתוב בפנקס מרישא ועד גמירא, וכאשר השלים קריאתו יצא ויבא אל חדר הסמוך ומסר את הפנקס ליד תלמידו ונשקו על ראשו ואמר לו בזה"ל: "כולך יפה ומוסר אין בך" ומאותו שעה ואילך היה תלמידו זה איש סודו ויועץ הפנימי בכל עניני הישיבה ושאר ענינים, וכאשר שאל אותו גיסו זקני הגה"ג מו"ה דוד צבי ע"פ ז"ל, האם כשר הדבר בעיניו שיתן בתו הבכירה אמי מורתו ריזל ע"ה לאיש הזה לאשה, השיב לו: דע כי אם היה לי בת שהגיע לפרקה לא היית בא למדה זו לשאול ממני עצה בדבר זה.

התנהגותו

בעבודת ה' היתה בהצנע לכת ובתשוקה גדולה אחר המצוות פ"א לא היה בנמצא בפסח חזרת (סאלאט) שהוא מצוה מן המובחר

שהגעתי לגדולתם ובקאותם - כי חיד אוכל יטעם כמש"כ הנב"ל, ואין אנו משועבדים להם לכבוש דעתנו בחזק היד, במקום שדברינו נראין מדבריהם, וסברתינו אמתית מסברתם. אבל אפילו אם תמצא סתירה לחדושינו בראשונים או באיזו מאמר בש"ס שלא הרגשתי בהם, ולהם אנו משועבדים ואין בכחנו לחלוק עליהם, הלא זה הדבר אשר דבר האדון החת"ס ז"ל דבכל מקום שהסברא ושכל הישר מכריח שהוא כך, לא סברא כרסית אלא סברא מבוארת לכל בר דעת, אז אנו מחויבים ליישב לשון הראשון ההוא או המאמר בש"ס, אפילו בדוחק, למען לא נצטרך לזוז מסברתינו הישרה והאמתית, וכאשר דרכו דרך זו הקדמונים ז"ל, ודחוקים כאלה רובם אמתיים, ר"ל אמת הסכמי.

אמנם להלכה ולמעשה, ודאי דאין לזוז מדברי והסכמות הפוסקים המקובלים אצלנו מדור דור, אף שלפי באורנו והבנתנו יש לפקפק בדבריהם אבל מ"מ מהני לן בירור הפסק הלזה, נגד המוסכם בפוסקים לצרפו במקום שיש עוד מקום להקל וכדומה. ובפרט נחוץ מאד לידע אצל כל דבר הוראת או"ה, אם הנדון הוא דאורייתא או דרבנן, ובדבר זה נסתם כל חזון ונתערבו הפרשיות והתחומין, עד שקשה מאד לידע, עד היכן הוא דאורייתא ומתי מתחיל הדרבנן, ובש"ס גופי' ובראשונים תמצא פלוגות נוראות בזה. ועל כל זה נתתי לבי בחבורי זה, לברר וללבן עד מקום שידי יד כחה מגעת. ובתפלה למשה אסיים יהא רעוא קדם אבוה דשמיא יתברך, שלא אכשל בדבר הלכה, ושלא אומר דבר שלא כרצונו יתברך, ובזכות אבותי הקדושים נ"ע אוכל"ר.

איתא בירושלמי פ"ו דפסחים, כל תורה שאין עמה בית אב אינה תורה, - ונראה כונתו כי מלפנים זאת בישראל שרק יחסי כהונה ולוי היו מורים לעם וכדכתיב בקרא, יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל, וכתוב ושפתי כהן ישמרו דעת תורה יבקשו מפייהו, כי בשבט הלוי בחר ה' להיות החכמה העליונה שופעת עליהם תמיד והמה מסוגלים מצד קדושת מקורם ותולדתם לדון ולהורות. ועיין בתשו' חת"ס סוף חאו"ח מש"כ להגאון מהר"ץ חיות. ואע"פ שכתר תורה וחכמה מונח לכל מי שירצה לזכות בו, בכל זאת מצוה לכתחלה עכ"פ בכהנים ולויים, וכן נדרש על הקרא, אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהי' וכו', מצוה בכהנים הלויים ואם לא ימצא בהם מי שראוי רק אז, ואל השופט. וגם זאת היה לחיזוק תושבע"פ, כי מסתמא ברא כרעא דאבוהו וילך בעקבות אבותיו, ולכן גם אחר שגלינו מארצנו, ונוטל כתר התורה מעל ראש הכהנים, מ"מ ראינו שהתורה היתה מחזרת על אכסני' שלה, דור אחר דור. ויש לדרש סמוכין אל הכהנים הלויים ואל השופט, שופט דומי' דכהנים מה כהנים מיוחסים, אף השופט שהוא ממיוחסים שבישראל. וזה כונת הירושלמי הנ"ל דכל תורה שאין עמה בית אב, אינה תורה, וכן אמרו במדרש למה נמשלו ישראל לגפן, מה הגפן היא חיה ונשענת על עצים מתים, כך ישראל הם חיים ונשענים על המתים, (מד"ר שמות פמ"ד) ולכן מדרכי מחברנו להקדים לפרי שכלם, תולדותיהם וקורותיהם למען ידעו מבטן מי יצאו הדברים, ולא אשנה גם אנכי את מנהגם, ובפרט שמצות כיבוד או"א שאנו מחויבים בה גם לאחר מותם, מביאתנו לידי כך, לספר מקצת שבחי אאמו"ר הגאון ר' אברהם בן אידל ז"ל שהיה ג"כ רבי מובהק, גם למען יהי' דברי אלה מדרכיו של אאמו"ר הגאון ז"ל מוצקים וקיימים, לזכר עולם ליוצאי חלצי, בני ובנותי, חתני וכלתי ולבניהם אחריהם, ושמרו דרך אבותם לעשות צדקה ומשפט, ולא יעמדו קרסולם מדרך התורה והמצוה, למען ייטב להם ולבניהם אחריהם.

הדרך והמה טרחו ויגעו בעבורך והתורה מחזרת על אכסניא שלה ופירוש בזה דברי המדרש, צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגא אלו בני לוי, שתולים בבית ה' אלו תשב"ר, בחצרות אלקינו יפריחו, שעומדים ומשמשים בעזרה, ובאר הוא כונתו דבני לוי שנתקדשו מבטן בטרם נוצרו בקל יגיעו ממדרגה למדרגה בלי עמל וטורח הרבה עד שנעשו גדולים בעודם עולי ימים, משא"כ מי שאינו מבני לוי אע"פ שיגיע ומצאתי תאמין, אבל רק אחרי יגיעה שנים רבות, ורק לעת זקנתו יזכה לגדלות, וזה שאמר צדיק כתמר יפרח, דהיינו שמתחיל לפרוח ומיד כארז בלבנון ישגא, בעודו באבו יתגדל שמו, אבל זה אינו רק בבני לוי המיועדים לכך מהריון ולידה, כי בהם תמצא, "שתולים בבית ה' אלו תנוקות של בית רבן" אתמול ראיתי אותם בבית רבן בתור תנוקות, ולמחר בחצרות אלקינו יפריחו שעומדים ומשמשים בעזרה עומדים בראש העם ותורה תבוקש מפייהם, והיינו יפריחו את אחרים, וכן מצינו בנח ואברהם, כי בנח שה' חטר מגזע צדיקים וישרים למלך ומתושלח, מתחלת ימי חייו נקרא צדיק, וצדיק תמים, וכתוב ונח מצא חן בעיני ה' בן תרח ה' צריך לעמוד בעשר נסיונות עד שקראו הוא יתברך ירא אלקים כי בעקידה נסיון העשירי כתיב עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה, ומה מאוד יומתקו בזה דברי המדרש סוף פרשת נח, א"ר סימון ג' מציאות מצא הקב"ה בעולם אברהם, דוד, וישראל, אברהם דכתיב ומצאת את לבבו נאמן לפניך, דוד דכתיב מצאתי את דוד עבדי, וישראל דכתיב כענבים במדבר מצאתי לישראל איתובין חברי לר' סימון, הלא כתוב ונח מצא חן בעיני ה', אמר להם הוא מצא אבל הקב"ה לא מצא, עכ"ל, והכונה מבוארת באברהם הקב"ה מצא כעין מציאה הבאה בהסח הדעת כי דרשו עליו במדרש מי יתן טהור מטמא, אברהם מותר, וכן דוד שה' אדמוני, ואמרו עליו שכן שפחה הוא ומצד אמו מואבי עד שהוצרכו להתירו לבא בקהל, ולדרוש מואבי ולא מואבית, ומי ה' יכול לחשב עליו שיהי נעים זמירות ישראל, ולו המלוכה, ויהי כמציאה לפני הקב"ה, וכן ישראל במדבר כי עם לועז יצא ממצרים ובעוד ימים היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו, ואמרו במדרש על ויהי בשלח פרעה מי צווח ווי, פרעה צווח ווי בראותו את העם דגלים דגלים, נוסעים ביד רמה להיות ממלכת כהנים וגוי קדוש, והמשיל הדבר לבעל שדה שבו תל ומכרו בזול והלוקח הסיר התל וסקלה ונטעה, עד שנעשה גן הדסים, ולכן מצא הקב"ה מציאה בישראל. ופריך מנח דכתוב ונח מצא חן, ומתרץ ל' שפיר, היא מצא כי בלי עמל זכה להיות חשוב בעיני המלך אבל הקב"ה לא מצא בו מציאה, כי מעותד ה' להיות צדיק ונאמן מצד מה שטרחו אבותיו בשבילו.

סדר למודו של אאמור"ר ז"ל ה' מס' ר"ה ויומא או סוכה באלול ותשרי, מגילה על פורים, פסחים על פסח, שבועות על חג השבועות, תענית על ת"ב וכלן עם פסקי הרא"ש ז"ל, בכל לילה קודם שעלה למטה פרק משניות, ובכל יום שעור עיון, חוץ משו"ת הבאים לפנינו מהמבקשים תורה מפיו, ורבו השני הגאון העצום מה"ו שלמה קוועטש ז"ל, כאשר הציע לפנינו איזה שאלה בפלפולאירבה בעודו צעיר לימים רב בק"ק יינק תצ"ו, השיב לו בזה"ל: מובטחני בד' שבימים לא כבירים תהי' מהנשאלים, - מעת שהייתי בן עשר היה לומד עמי כל ענין עמוק שבא לפנינו הן באו"ה והן בתק"ע, גיטין וקדושין, ואף שגעוגעו עלי היו גדולים באשר הייתי לו בן יחיד היה דרכו לעוררני משינת הילדים כמה שעות קודם עלות השחר והביא לי למטתי מים לרחצה וקאפפץ חם, וישבנו אח"כ ללמד יחד, כל דבר בעיון גמור אפילו ענינים העמוקים והרחוקים מדעת ילדים, עד שיכלתי לפלפל אם הרבנים ות"ח שעברו דרך עירנו בשמות

למרור כמבואר בשו"ע או"ח סימן תע"ג ונתן לטרייבהוויזגערטענר דינר זהב בעד איזו קלחים סאלאט, וכשנודע זאת לרבים ע"י המוכר, לעזו עליו בני עירו, ונצטער הרבה על שנודע הדבר.

בנסיעותיו על הדרך שהי' בימים ההם לרוב בעגלה, ה' תמיד מחזר להתפלל בעשרה, אע"פ שהיה מוכרח להתעכב עי"ז שעה או שתיים, ולהוסיף לבעל העגלה כמה דינרין על שכרו, ואף אם לא עלתה בידו אחר כל הטרחה להמציא צבור להתפלל, שמח עכ"פ על שחשב לעשות מצוה, והיה רגיל לפרש בזה מאמר נפלא בברכות מ"ז ע"ב אר"ה תשעה וארון מצטרפין, א"ל רינ וארון גברא הוא, אלא אר"ה תשעה ונראין כעשרה מצטרפין, אמרי לה כי מכנפי ואמרי לה כי מבדרי, ופרש"י ז"ל סתום וחתום, והמאמר צריך באור, ואמר הוא ז"ל בכוונת ר"ה שבא לפרש דבריו הראשונים דתשעה וארון מצטרפין, דהנה הרבה פעמים באים תשעה יחד למנין, ואם יחסר להם אחד הם מתפזרים לבקש, ולחזור אחר העשירי, ובתוך כך בא אחד, אבל המה מפוזרים אנה ואנה ועי"כ נתפרדה החבילה, ופעמים יראום להתפזר וממתינים על העשירי בחשבם שע"י שיתפרדו בתוך כך יבא אחד ולא ימצאם וילך לו אבל העשירי לא בא ונתבטל המנין, ואלו היו מחזירים אחריו, היו מוצאים אחד להשלים המנין, שמא תאמר שאלו ואלו לא יקבלו שכר כאלו התפללו בעשרה, ע"ז קאמר ר"ה דליתא, דט' כה"ג מצטרפין, ודבר זה למדנו מן הארון, דאמרו ז"ל שם דף מ' ע"ב דלוחות ושברי לוחות מונחים בארון, וילפו מזה שיזהרו בזמן ששכח תלמודו, דכל שנאנס ולא עלתה בידו חשבין ל' כאלו עשאו, וא"כ גם לגבי תפלת הצבור כל שהיו תשעה והתאמצו להשלים המנין ולא עלתה בידם, ע"י מה שלמדו מהארון מצטרף להחשב כאלו היו עשרה, ור"נ דלא הבין המליצה הלזו, נתקשה בדבר וכי ארון גברא הוא, ופיר' לו ר"ה דבריו דכוונתו על תשעה שנראין כעשרה, והיכי דמי, או דמכנפי וממתינים שעה או שתיים על העשירי ולא בא, או דמבדרי לחזור אחר העשירי ועי"ז נתפרדה החבילה, כי בנתיים בא אחד והלך לו, כיון שלא מצאם במקום בכל אופן מצטרפין כאלו היו עשרה, מארון דילפינן מניי חשב לעשות מצוה ולא עשה מקבל שכר כאלו עשאה, ונעייין תוס' שבת לב ע"א ד"ה על שקורין לארה"ק ארנא שכתבו אע"ג דבכל דוכתי קרי ל' תיבה כמו העובר לפני התיבה, היורד לפני התיבה אור"י אשכחן נמי דקרי ל' צארן כדאמר תשעה וארון מצטרפין עכ"ל. ולפי פירוש אאמור"ר ז"ל, אין מכאן ראי' דהכא על ארון דמשה קאי שמשם נלמד חשב לעשות מצוה וכו').

ואותי בנו יחידו כל כחותיו הרוחניים פזר עלי להדריכני וללמדני וקיים בי מצות ושננתם לבניך לדבר בס' בכל יכלתו, כבר ד' שנים הייתי כאשר התחיל ללמדני האלפא ביתא ולא רצה למסור דבר זה למלמדי בית הספר החדשים מטעם הידוע, וכמה פעמים ספר לי שכאשר הראה לי אות שיי"ן ואמר לי: ראה בני לאות זה יש ג' ראשין והוא נקראת שיי"ן אמרתי לו מני' ובי' ק"ו ממני שיש לי רק ראש אחד על השיי"ן שיש לה ג' ראשין דרך הלצה לענין אחד, ואמר לאמי ע"ה: מובטחני שבננו זה יהי' גדול בישראל, כי מי שמע מילד כבר ארבע שנים לימוד ק"ו שהוא היקש שכלי מדעתא דנפשי', חוץ ממה שלמדתי בחדר חומש רש"י וגמרא, למד הוא ג"כ עמי, וכאשר הייתי כבן תשע כבר ישבתי בין הבחורים לשמוע שעוריו, ובחדושו מן העת ההיא הביא כמה פעמים קושיות ופלפולים ממני, לא פעם אחת שמעתי מאחורי הדלת אחר השעור באמרו לאמי ע"ה "אשרי יולדתו" רגיל ה' לאמר לי שלא יהי' לבי גס עלי על שאני מצליח בלמודי, ואמר: דע כי אבותיך כבשו לפניך

הקדמה

ויהי מנוצח ממנו, וא"א השיב לה תמיד על תערומותיה: אל תדאגי כי בנך זה יתעביד בעזר השי"ת לאילנא רבא, ובעת פטירת אבי ז"ל היתה א"מ ע"ה בת מ"ט שנים, ונשארה אלמנה ל"א שנים, ולא רצתה להנשא שנית רק להשאר אצלי, בנה יחידה ואצל בתה יחידתה, אחותי היקרה אשת חיל המפורסמת בצדקתה מרת מרים גיטל תחיי שדרה בדעש וכעת פה, ונפטרה אמי מורתי ע"ה ביום י' מרחשון שנת תרס"ט.

והנה מקורות חיי אבותי וקורות חיי, אלו היתה כונתי לפרטן ולספרן כלן, הייתי צריך לחבר חבור גדול, אבל לא בזה חפצתי ורק ראשי פרקים נתתי לפני הקורא כדי להודיע כי מגזע גדולים אני ונתגדלתי בבית מלא תורה ויראת ה' וכל תורת, מראשית למודי, קבלתי מאמו"ר ז"ל, כי חוץ מאיזה חדשים שהייתי בפ"ב בסוף ימי ק"ד בעל הכת"ס ז"ל לא שמשתי אצל שום רב אחר, ומעת בואי הנה עם אבותי ז"ל כבן שבע שנים, לא עזבתי את עירי רק באקראי, ואני מלא תודה לבני קהלתי הן לאותם ב"ב שכבר שבקו לן חיים והן לאותם שהם חיים אתנו ה' יאריך ימיהם, כי שלי ושל אבי זצ"ל שלהם, ואינני רוצה להזכיר שמות פרטים מכמה טעמים אבל דרך כלל אברכם בברכה משלשת ויהא רעוא שיתקיים בהם ובזרעם אחריהם הני הבטחות שכפי דברי חז"ל התנבאו נביאנו עליהם, שכן אמרו: כל הטובות שהתנבאו היו למחזיקי תורה ומכבדיה וקראתי שם חבורי זה **"דור רביעי"** באשר אני הראשון שבדור הרביעי להחת"ס ז"ל, ושמו הקדוש בקרבי, ואקוה שלא יבוש בי ובתורתי אפילו אם שגיתי לפעמים, ואע"פ שהשגתי גם על דבריו הקדושים, הלא דברי קדשו שהבאתי לעיל היו לי לעינים ועליהם קסמיכנא, וזכותו הגדול וזכות שאר אבותי הקדושים אחריו יעמוד לי שלא אבוש ולא אכלס ולא בעוה"ז ולא בעוה"ב, ואזכה לסדר ולהוציא שאר חדושי דהיינו על רוב סוגיות הש"ס, וכמה מאות שו"ת ודברי אגדה, שהם אתי ושלא תמיש התורה הזאת מפי זרעי וזרע זרעי ע"ע אוכ"ר.

גיטין ותק"ע ענינים, שאין יד כל בחור ממשמש בהם עוד לפני שנעשתי בר מצוה, עד שהגה"ק מהר"מ פאנעט זצ"ל מדעש שלח לי כתב חבר לבר מצוה נגד רצון אאמו"ר ז"ל, ודרכי היה לפלפל עם הרבנים שדרשו בבית הכנסת, עד שהגה"ק ר' הלל ל"ש זצ"ל, בקש ממני שלא לעשות כן עמו כי עיקר תכלית דרשתו דברי מוסר ולא פלפול הלכה, ועוררני ללמוד בכל יום ספרי מוסר כי לא המדרש עיקר אלא המעשה ודברי קדשו בלהבת קודש עשו עלי רושם גדול.

אאמו"ר זיל ברב צדקתו גזר אומר להשיאני אשה בן י"ח שנים לקיים דברי חז"ל בן שמנה עשרה לחופה ואני נולדתי בב"פ כ"א אדר ראשון תרט"ז ובשנת תרל"ד בל"ג בעומר נכנסתי לחופה עם זוגתי הצדקת המפורסמת בכשוון מעשיה ומדותיה מרת צבי' תחיל, ואחר שלש שנים ומחצה בערב חנוכה תרל"ח נבחרתי לרב פה קהלתי יצ"ו, למלאות מקום אבי מורי ז"ל שנפטר ביום כ"ב כסלו שנה ה"ל בן נ"ב שנים אחרי שישב ברבנות ביינק י"א שנים ופה ערינו י"ד שנים, תנצב"ה וזכותו יגן עלנו ועכ"א.

מצד אמי אני דור רביעי מהחת"ס ז"ל, זקנתי הצדקת המפורסמת מרת הינדל ע"ה, היתה בתו הגדולה, ואמי מורתי מרת ריזל ע"ה, היתה בכורה לאמה, ואני הייתי הראשון שבדור הרביעי החת"ס ז"ל, אימי מורתי ע"ה היתה בת י"ב שנים בעת פטירת החת"ס והיתה אהובה עליו ביותר, ובכל ליל שבת קודש בשעת זמירת אשת חיל, תפס בידה וטייל עמה בחדרו, היא היתה מחוכמת ביותר ומלומדת אוהבת תורה בכל לבה כאשר ראתה זאת בבית אביה והיתה משגחת עלי מאד שלא אבטל זמני, והרבה פעמים היתה קובלת על בעלה באמרה אליו: רואה אני הן בלמודך עם התלמידים והן בנסיון אינך משגיח על בנך יחידך כראוי, והרבה פעמים היתה קובלת עלי לפני אאמו"ר ז"ל לאמר לו: דע כי לאחר הצהרים בעת שישנת, לא למד בנך מאומה, כי על דברת תוס' אחד פלפל עם הבחור החוזר עמו על הפשט, ובזה עברו ב' שעות יקרות, ולמה אתה נותן לו בחור שאינו יודע להסביר לו כראוי,